

KAZINCZY-ÜNNEPÉLY SÁTORALJAÚJHELYEN 1859-BEN ÉS A KAZINCZY-ALAP TÖRTÉNETE 1870-IG.

Szabadságharcunk leverése s a nyomába lépő rémuralom megdermesztette a kedélyeket. Halálos csönd ült a lelkekre, s a szörnyű tél csak lassan-lassan enged. Mégis a XIX. század 50-es évei egyik legszebb példája a nemzet életerejének.

A fájdalom önmagára vonja a figyelmet; a magyar társadalom sajnó sebe a halálra szánt nemzetben az *élniakarás* gondolatát juttatta kifejlődésre. Jól mondja Dékány: a közvélemény «anonim reakciók összege»,¹ a fojtogatott nemzet élniakarással reagál. A magánéletben — a legkevésbé ellenőrizhető területen — indul meg ez a visszahatás, megkezdődik «az elmúlt nagy idők és a kiállott szenvedések emlékének bensőséges kultusza», s ez reményt adott; hinni akartak, hinni kellett valamiben, vonzódtak a misztikus dolgokhoz, mert narkotikumul szolgált. A családi kör a rokonérzésűek találkozó helyévé bővült, vadászatok, löversenyek, a fürdői élet, az újraeledő kaszinók lesznek a letarolt mezők első új hajtásai.

Érzik a szükségességét a társadalmi életnek. Az irányítás nélkül maradt nemzet tétova közönyét a sajtó, az újság oldja föl a természetes reakció irányában. Mindig többen foglalkoznak társadalmi kérdésekkel, «üdülő beteg»-ről beszélnek s «nap-sugár»-ról. Voltak komolyabb cikkek is sötétebb² és világosabb³ színekkel, de mindegyik a társasélet, a művelődés fontosságát hangoztatja.

1856 óta a politikai helyzet is megadja a szabadabb mozgás lehetőségeit, s a társadalom a kormány nemzetellenes szándékai-val szemben mindinkább nemzetibb jellegű életet él. Pártolja az irodalmat s annak művelőit, segíyezi a költőket s árván maradt családjukat (Garay, Vörösmarty), emlékeket állítanak (Kisfaludy Sándor) és szobrot (Katona József) nagyjainknak.

Már Vörösmarty temetése (1855) nemzeti tüntetéssé válik. Megünneplik Zrinyi Miklós emlékét 1856-ban, 1858-ban Csekén

¹ Dékány István: *Bev. a társadalom lélektanába.* 1928. 55. l.

² Gyulai Pál: *Társaséletünk.* Röpívek, 1850.

³ Mocsáry Lajos: *A magyar társasélet.* 1856.

Kölcsey-ünnepélyt tartanak.¹ A nemzeti ruhaviselet, addig egyesek tüntetése, a reakció törvényszerűségével általánossá válik, a kormány ekkor már nem is üldözheti, sőt saját hivatalnokait ilyen ruhába öltözteti (Bach-huszárok). A nemzeti öntudat gyönyörűen ível a magasba 1859-ben, s a vesztett háború, Bach bukása Ausztria teljes kudarcát hirdette. A *Hymnus* és a *Szózat* éneklése ekkor kezd hazafias szokássá válni,² tüntetnek vele összejöveteleken, sőt az utcán is.

A «nemzeti ébredésnek e szép napjaiban a legemlékezetesebb megnyilatkozások az 1859. év utolsó hónapjaiban megtartott Kazinczy-émlékünnepélyek voltak».³ Kazinczy születése 100 éves fordulójának megünneplését már 1858-ban elhatározta az Akadémia, amikor a szabadságharc után első ünnepélyes ülését tartotta.⁴ Az évfordulón, 1859 okt. 27-én, folyt le az Akadémia ünnepélye a szokásos helyen, a Múzeum dísztermében. Sajátos visszhangja volt ennek az ünnepélynek a bécsi lapokban. A Presse egy pesti levele így ír: «Ki volt legyen tulajdonkép az a Kazinczy, az a magyar patrioták tulnyomólag nagyobb nagyobb száma előtt még nem rég — nehezen megfeythető kérdés lehetett, mert hiszen e tekintetben Brockhaus is cserben hagy bennünket — úgy látszik, jónak vélték némely itteni patrioták a német Schiller-enthusiasmus ellenében egy hasonló nemzeti ünnepélyt hozni létre, s így történt, hogy miután teljességgel semmi más név nem volt ily emlékünnepélyre kizsákmányolható, Kazinczy, kinek a magyar nyelv körüli érdemeit a legkevesebben is csak gyanították, lőn a nap jel-szava.»⁵ 1859 őszén ugyanis Schiller születése 100 éves fordulóját ünnepelte Németország és Ausztria. Az osztrák sajtó gúnyolódása érthető — de semmiképen sem igazolható.

Az Akadémia példájára országszerte rendeztek Kazinczy-ünnepélyeket, s gyűjtöttek a Kazinczy-alapra, amelynek célja egyelőre Kazinczy családjának segítése, majd később Kazinczy sírjának, a széphalmi kertnek megszerzése és fenntartása is volt.

Az általános ünneplésből kiemelkedik a széphalmi kertben, Kazinczy sírjánál tartott nagyszabású ünnepély. A terv Sátoraljaújhelyről indult ki, s az ünnepély egy részét ott is tartották. Történetéhez egyet-mást hozzáadhatunk a M. Tud. Akadémiának abból az iratesomójából, amelyet Évva András

¹ Berzeviczy Albert: *Az absolutismus kora Magyarországon*, II. 1925. 414. l.

² Berzeviczy: i. m. II. k. 416. l.

³ U. o. 418. l.

⁴ (1858. dec. 20.) Az ünnepély gondolata azonban már jóval régebben fölmerült, még 1857-ben, az Erdélyi Jánostól szerkesztett Sárospataki Füzetekben. L. erre nézve Angyal Dávid jegyzetét, *Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél elkobzott levelezése*. 1925. 485. l. 3. jegyzet.

⁵ Angyal Dávid: *Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél elkobzott levelezése*. 1925. 481. l. * alatt.

ügyvéd (később sátoraljaújhelyi törvényszéki bíró) hátrahagyott irataiból Dr. Juhász Jenő budapesti ügyvéd, gazdasági főtanácsos juttatott el az Akadémiához. A Pesti Napló 1859. dec. 23-i sz. ugyan előre jelzi a dec. 30-ára tervezett ünnepély rendjét, mintegy meghívóul, a Vas. Ujság 1860. 2. sz. pedig részletesen elbeszéli az ünnepség menetét,¹ mégis ezekből az iratokból sok érdekeset tudhatunk meg.

Megtaláljuk az ünnepélyt rendező «Bizottmány» kérvényét, amelyben Komáromy József s a többi tag² Zemplén megye «Cs. K. hatóságá»-tól engedélyt kér az ünnepély megtartására. A «Bizottmány» elnöke Gróf Andráshy (így!) Gyula, akadályoztatása esetén Komáromy József; felelősséget vállalnak, hogy az ünnepélyt a csatolt³ program szerint tartják meg. A «méltóságos Cs. K. Országos Helytartósági Osztálytól» kieszközölt engedélyről a tudósítást Évva András sátoraljaújhelyi lakoshoz kéri. A végén külön felelősséget vállal a Bizottmány a program 3. és 5. számának szövegeért, s ígéri, hogy azok «kizárólag litteraturai jellegűek» lesznek. Az engedély 1859. dec. 16. dátummal érkezik meg Andreas von Eva nevére. Nyomatékosan megköveteli, hogy az ünnepély egészen irodalmi jellegű legyen; gondosan kerüljék a belemagyarázható tendenciát az ünnepélyről szóló ismertetésekben; végül jelentsenek be minden eltérést a programtól.

Az ünnepi menet⁴ 317 fogattal az akkor elnevezett Kazinczy utcán át 10 és fél óraker indult Széphalomra. Az érdeklődés általános volt, mert az «újabb szabású nemzeti öltözék»-ek mellett ott vannak az egyszerűbb nép «szür gubá»-i is. Magyaros alkalmi zene hangjai fogadják a lassan érkező menetet. Sennyei Pál báró nyitja meg az ünnepélyt, Erdélyi János mond ünnepi beszédet. Szerepel a sárospataki főiskola énekkara Kölcsey *Hymnusával*, közben Károlyi-Kornis Klarissza grófnő néhány porleánnyal megkoszoruzza Kazinczy sírját. Majd Szemere Miklós alkalmi költeményét⁵ szavalja Matolay Etele. Ezután megható jelenetben volt része az ünneplő közönségnek. A «galambfehér ősz öreg» Kálniczky

¹ A Pesti Napló 1860. jan. 1-i száma még csak az ünnepély tervbeviteléről tud, de érdekes statisztikát ad az eddig tartott Kazinczy-ünnepélyekről. Három hónap alatt (okt., nov., dec.), a külföldön tartottakat is beleszámítva — értesülésük szerint — 70 ünnepélyt tartottak. Jan. 4-én még csak a Pester Lloydtól vesz át híreket az ünnepélyről, saját tudósítójától csak 5-én közöl rövid anyagot.

² Gróf Károlyi Ede, Cseley János, Évva András, Báró Sennyei Lajos, Góg Antal, Dercsényi Kálmán, Orosz Sándor, ifj. Dienes István, Tesztory Tamás, Schön Vilmos és Matolay Etele.

³ Kár, hogy ezt a programot nem találtam az iratok között, így csak az egykorú ujságcikkekre szorítkozhatunk.

⁴ A Vas. Ujs. 1860. 2. sz. 16—20. l. híradása szerint, a cikkíró Matolay Viktor.

⁵ *Kazinczy Ferenc emlékezetére*. A Vas. Ujs. az egész költeményt közli.

András kovácsvágási lelkész, aki 1831-ben «csak tizenötöd magával» temette a kolerában elhalt Kazinczyt, kedves szavakban fejezte ki örömét azon, hogy most «a tisztelők ezrei» állják körül Kazinczy sírját.

Ismét énekszám következik, a *Szózat* hangjai mellett ültetik el jelképesen azt a négy cserfát, amelyet egy másik tudósító szerint¹ még az ünnepély megkezdése előtt ültetett oda Bretzenheim-Schwarzenberg hercegnő. Károlyi Ede gróf lelkes szavakkal zárja be az ünnepélyt, a szomszédos Hosszuláz község gondjaira bizza a négy cserfát, míg a nemzet a «szent helyet egészen át nem veszi».

Ezután az ünnepi menet visszatért Sátoraljaújhelyre, ahol az ünnepség d. u. 2 óraker ebédrel folytatódott, amelyre 300 «Részvény jegy»-et adtak ki.² A közönség lelkes éljenzéssel fogadta az ünnepély vezetőit, Sennyei Pál bárót, Károlyi Ede grófot, Szemere Miklóst, a költőt s különösen Andrássy Gyula grófot. Itt is olvastak fel költeményeket, éltették a hazát «lelkes áldomások közt.» Az ebéd este 6 óráig tartott.³ Ekkor fáklyákkal, zeneszó mellett vonultak a nemesi fölkelők emlékéhez, amelynek feliratát még Kazinczy szerkesztette, s ott «csak azt énekeltük el: Nyugosznak ők, a hős fiak, duló csaták után' —» mondja az abszolutizmus korának cikkírója. Bajza *Apotheosis*-ának, ennek az 1834-ben írt költeménynek éléklése nyilván a közelebbi mult eseményeire való vonatkozás volt!

A Széphalmon megjelentek számát 4000-nél többre becsüli Matolay Viktor, kiemeli, hogy osztálykülönbség nélkül gazdag, szegény egyaránt megjelent. A lelkesedés tehát általános volt, méltán mondja a szerkesztő, Pákh Albert: «A magyar akadémiai első ünnepélyen⁴ kívül ez kétségkívül a legfontosabb és legnagyobb szerű.»⁵

Valóban megkapó az a lelkesedés, amely a különböző társadalmi osztályokat egy sorba állította a nemzeti ügy szolgálatában. Főúri hölgy és szegény pórlány egy sirt koszorúz meg s Kazinczy sírjában szimbolikusan a hajótörött nemzeti eszméket.

Az ünnepség rendezésének anyagi felét Évva András intézte, legalább is erre vallanak a hagyatékában talált számlák, följegyzések; fizeti a programok, «bilétek» nyomási költségeit, a zenét, 12 kis «czilinder» bort «a Deákok számára», stb.

Az ünnepélyek mellett szorgalmasan folyt mindenfelé a gyűjtés a Kazinczy-alapra; megindítója és fő mozgatója a

¹ A Szerkesztő (Pákh Albert) megjegyzése alapján, Vas. Ujs. 1860. 2. sz. 16. l.

² 300 terítékre számítottak, de sokkal több kellett volna. Vas. Ujs. 1860. 2. sz. 19. l.

³ Pester Lloyd, 1860. 2. sz.

⁴ Az 1858 dec. 20-i ünnepélyre gondol Pákh. L. Berzeviczy: i. m. II. k. 486. l.

⁵ Vas. Ujs. 1860. 2. sz. 16. l.

gyűjtésnek Gróf Dessewffy Emil volt, az Akadémia elnöke, aki Kazinczyt az Akadémiának 1858 október 27-én tartott ünnepélyén «a tűrő és kitartó hazafiság példaképe gyanánt jellemezte». Az ünnepet követő lakomán indul meg a gyűjtés a Kazinczy-alapra.¹ Ez a gyűjtés azután minden ünnepély velejárója lesz — a sátoraljaújhelyi ünnepi ebéden sem maradt el. Van ugyanis a hagyatékban egy «Aláírási ív» [«Ívtartó M. Gróf Andrásy Gyula», folyó száma XLVIII.]. Szövege: «Azon célból, hogy Kazinczy Ferencz nemzetiségünk és irodalmunk emelésére tett érdemeinek emléke maradandó legyen, hogy utódai közül azok, kik szegénységgel küszködtek, felsegíttessenek, és hogy Széphalom, hol fáradozott és hamvad, idegen kéztől megmentetve, biztosítassék ezen eset megújulása ellen, s fennálljon mint a nemzet hálájának emléke, aláírtak;² az 1859^{ik} évi December 30^{án} S. aujhelyben tartott Kazinczy lakoma alkalmával.» Az aláírási ív jórészt ceruzával van kitöltve. Nagyobb adományok: Gr. Károlyi Edmund 100 frt, Bárány Sennyei Pál 100 frt, Andrásy Gyula 100 frt, Gr. Andrásy Manó 50 frt, sőt «Az Erdőbényei izraelita közönség részéről Oláh József megbízott» 120 frt. 1—2—5—10 frt-os kisebb adományok azonban nagy számmal vannak rajta, s az ív és a csatolt pótv ceruzával hevenyészett összegezése 855 frt és 22 kr. Ebből úgy látszik kiadások történtek, mert Évva András iratai között csak 696 frt 22 kr. szóló értesítést találunk, amelyben Tóth Lőrinc m. acad. pénztárnok 1860. jan. 5-i dátummal a Kazinczy-alap pénztárába való bevételt jelzi.³

De nemcsak a Kazinczy-alapra történtek gyűjtések mindenhol, ahol ünnepelték Kazinczy emlékét, hanem alapítványt is tesznek Kazinczy nevére,⁴ Lévy József pedig a Kazinczy-ünnepéről *Kazinczy emléket* tervez, de csakhamar «konkurrens»-ekről panaszkodik,⁵ vissza is akar vonulni a szerkesztéstől, de a következő évben mégis csak kiad — névtelenül ugyan — egy *Kazinczy emlényt* (Miskolcz, 1860). Kazinczy emléke erős mozgásba hozta a magyar társadalmi életet, az ünnepélyek burkolt nemzeti tüntetések voltak, már az akadémiai Kazinczy-ünnepről azt írja a Pesti Napló, hogy «nemcsak hálát és kegyeletet fejezett ki, hanem elveket és eszméket is képviselt».⁶

¹ Berzeviczy: i. m. II. k. 487. l.

² Itt eredetileg kéttőspont volt, de idegen kéz pontosvesszőre javította és más tintával hozzáírta az utána következőket.

³ Mellékesen, pótlólag az értesítés végén megjegyzi, hogy kapott még egy drb «koronás fél tallért, s három darab magyar huszast, ugyan azon célra».

⁴ Lévy József tudósítása a Tizsamelléki hely. hitv. Egyházkerület 1859. novemberi közgyűléséről. L. Angyal D., *Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél elközbzott levelezése*. 1925. 490. l.

⁵ Angyal, id. kiadv. 484. l.

⁶ *A Kazinczy ünnep és a nemzet-egység*. Pesti Napló, 1859. nov. 1.

A Kazinczy-alap ügye a kezdeményező Gr. Dessewffy Emil kezében maradt. «Az Európa-teremben¹ összegyűlt első aláírók megválasztották a' nevezett² urakat oly feltétellel, hogy azok bizottmányt képezve, halál esetében magokat folytonosan kiegészítsék. — Dessewffy volt az egésznek munkás lelke.»³ Így mondja el Tóth Lőrinc a bizottmány megalakulását Évva Andrásnak, aki a széphalmi (sátoraljaújhelyi) ünnepély után mint vidéki ügyvivő szerepelt. Megbízataása azonban sok nehézséggel, gonddal járt, s már 1862. végén visszavonulásra gondolt.⁴ Sok baj lehetett a bérlőkkel, az építkezésekkel, a tatarozásokkal. Maga Dessewffy is azt írja Évvának: «Már itt az ideje, hogy az egész Kazinczy-alap dolgáról informáljuk a' közönséget.»⁵ De az alap kezelésében sincs valami nagy rend, Tóth Lőrinc 1862. nov. 17-ről keltezett levele legalább erről tanuskodik. Jóllehet Evva szabadulni szeretett volna a terhes «hazafias szolgálat»-ától, mégis marad, s fokozatosan bensőbb barátsága Tóth Lőrincel lassan megismerteti vele a Kazinczy-alapot kezelő bizottmány sajátos alakulataát. 1866-ban így ír Tóth Lőrinc Évvának: «Valami szabálytalanabb alkotás nincs széles e világon, mint ezen Kazinczy-bizottmány»,⁶ — 1868. augusztusában azt válaszolja Évva kérdezősködéseire, hogy «Kazinczy-alapot kezelő bizottság jelenleg nem létezik; a' melly eredetileg létezett, 's b. Eötvösből, Ürményi Józsefből, Deák Ferencből állt, ezekhez járulván még a' boldogult Kazinczy Gábor és újabban Gr. Andrássy Gyula — az a' maga teendőit átruházta az Akadémiai Igazgató Tanácsra, mely évenként egyszer jő össze. Így az ügy kezeltetik akképen, a' mint azt a' *mi* lelkiismeretünk, t. i. a' tied 's az enyim, parancsolja».⁷ — A továbbiakban béketűrésre inti — úgy látszik ismét lemondásra készült — «mig az Igazgató Tanács összejő, mert az Absolutorium csak tőle jöhet ki».⁸ Az ismételten panaszkodó Évvának saját helyzetét az övéhez hasonlónak festi. «Méltán panaszkod, hogy minden fenét a' nyakunkon hagynak, mig meg nem gebedünk a hazafias szolgálatban.»⁹ Tóth sem tudott lemondani az akadémiai pénztár kezeléséről, rezignációja biztatás is Évvának: «azért csak viseljük keresztünket, míg lehet».

¹ Valószínűleg a Múzeumban, ahol akkortájt az ünnepélyes üléseket tartották.

² Gr. Dessewffy Emil, Kazinczy Gábor, Deák Ferenc, b. Eötvös József, b. Kemény Zsigmond és Ürményi József.

³ Tóth Lőrinc levele Évva Andrásához. 1866. jún. 24.

⁴ Gr. Dessewffy Emil levele Évvához, 1862. dec. 29.

⁵ Levele Évvához, 1862. dec. 29.

⁶ Tóth Lőrinc levele, 1866. jún. 24.

⁷ Levele Évvához, 1868. aug. 21.

⁸ U. ott.

⁹ Tóth Lőrinc levele, 1868. szept. 2.

Az alapot kezelő bizottság tagjainak száma sem állandó, a kiegészítés nem igen történt meg. 1866-ban Tóth megemlíti Évvának, hogy Gr. Desseffy Emil és Kazinczy Gábor helyett «talán jó lenne... Lónyay Gábor és Menyhért?»¹ A helyek betöltéséről azonban nincs szó, csak a későbbi levelekből² derül ki, hogy helyettes elnök Gr. Andrassy Aladár lett, a másik tag pedig Gr. Andrassy Gyula.

Tóth Lőrincnek Évvához írott leveleiből azt is megtudjuk, hogy a megvásárolt Kazinczy-birtok haszonbérben van, s közben építkezések folynak. Az építkezéseket azonban a Kazinczy-alap tőkájéből fizetik s nem a jövedelemből, «a' jövedelmekből fizetnek az évdíjak Kazinczy Fer. utódainak».³ Kazinczy sírhelye és annak környéke megvásárlásának gondolata épen a sátoraljaújhelyi ünnepélyen támadt. Évva Andrásnak egy konceptusa, amelyről majd még szólunk, így beszéli el: «Az ezen alkalom⁴ szülte közvetlenségnél fogva a különben igen regényes fekvésű telep minden fel építményében és ennek környékén észlelt általános pusztulás melyet Petőfi is már 1847-ben talált és megsiratott, magára vonván a közfigyelmet az ünnepély utolsó részletét képező társas ebédnél önkénytelenül keletkezett és nyilvánult azon általános felbuzdulás, miszerint hazai nyelvünk vég hanyatlása korában annak mivelésére az első zászlót kezébe ragadott bajnokának sírját s annak környékét vég pusztulásba annyival inkább idegen kezekbe jutni a nemzet ne engedje, mihez képest már az ünnepély vég befejezését képezett lakoma alatt megindult s ország szerte folytatni határozottat a' gyűjtés egy a fenti kegyeletes szándék valósítására szolgáló Kazinczy nevet viselő országos alap létesítésére.»⁵

Körülbelül 40.000 frt gyűlt így össze, melyet az Akadémiának szolgáltatott be. «A sír környékének, s általában a telep belső berendezésének fontos kérdése»⁶ azonban csak akkor került megoldásra, amikor az «utódok és hitelezők kielégítették s az egész birtok a magyar tudományos akademiára mint tulajdonosra által iratott s a boldogult unokáinak rendszeres nevelésére megkívántató évi összeg meg állapítottatott.»

A munkálatok úgy látszik elég lassan haladtak, erre mutat nemcsak az eltelt hosszú idő — 9—10 év — hanem Gr. Andrassy Aladár egy levele is, melyben kéri «a munkák menetét sürgetni».⁷ Lehetséges azonban az is, hogy az utódokkal,

¹ Tóth Lőrinc levele, 1866. jún. 24.

² Tóth Lőrinc levelei, 1863. aug. 5. és 1868. aug. 21.

³ Tóth Lőrinc levele Évva Andrásához, 1868. aug. 5.

⁴ A sátoraljaújhelyi Kazinczy-ünnepély.

⁵ Évva András fogalmazványa.

⁶ U. ott.

⁷ Évvához, 1868. márc. 31.

hitelezőkkel volt sok baj. Erre nézve a hagyaték nem nyújt közvetlen adatot, de az alapnak az építkezésekre¹ szánt része már 1869-ben kimerül,² s ebből nemcsak a rossz gazdálkodásra következethetünk, hanem arra is, hogy jelentős összeget fizethettek ki az utódok és hitelezők kielégítésére. Tóth Lőrinc az alap építkezésekre szánt részének állapotát az Igazgató Tanács ülésében előterjeszti³ s úgy látszik, ennek a következménye az a felszólítás, amelyet az Igazgató Tanácstól kijelölt bizottság határozata alapján Rónay Jácint, mint a bizottság jegyzője, «Évva András ügyvéd úrhoz» intéz.⁴ Ebből a felszólításból sok mindent megtudunk. Elsősorban azt, hogy az Akadémia Igazgató Tanácsa 1870. március 20-i ülésén a Kazinczy-alap «megmegvizsgálásával és rendezésével» gróf Cziráky Jánost, b. Sennyey Pált és Kubinyi Ágostont bízta meg. Ez a bizottság 1870. április 20-án tartott ülést. Rónay Jácint az ülés jegyzőkönyvének b) pontját közli Évvával: «A bizottság elhatározta: Felhívni a Kazinczy-emlék alapítvány vidéki ügyvivőjét tek. Évva András urat, hogy sziveskedjék a Kazinczy-féle birtok kezeléséről, jövedelméről, a netán fenmaradt terhekről, s az emlékszerű építmény mibenlétéről felvilágosítást adni; egyzersmind a rendes számadást, s általában a vidéki Kazinczy-bizottság kiküldetésére és hatáskörére vonatkozó iratokat, ugyszinte az építési terveket, költségvetéseket s az ezeket helybenhagyó intézkedéseket a bizottsággal közölni.» Végül megjegyzi, hogy «a kívánt fölvilágosítás a Kazinczy-emlék alapítvány rendezésére elkerülhetetlenül szükséges». Ugy látszik tehát, hogy igaza volt Tóth Lőrincnek: az ügy teljesen kettőjük lelkiismerete szerint haladt.⁵ Az Akadémia keveset tudott saját birtokáról s csak 1870-ben látta jónak, hogy valamiképen rendet teremtsen.

Erre a felszólításra válaszul két fogalmazványt találunk Évva hagyatékában, mind a kettő töredék benyomását teszi ránk — lehetne még folytatása — megszólitás és aláírás, sőt befejezés nélkül. Az egyik tintával írott fogalmazvány, — ezt használtuk fel eddig — a másik ceruzával hevenyészett elmosódott írás. Ez utóbbi bővebb, több — de néha eltérő — adattal. Az ünnepélyt is dec. 31-re helyezi, holott a híradások egybehangzóan 30-át említene. Az összegyűlt pénzt «a mintegy 40.000 frt» helyett «majdnem 50.000 frtra» becsüli. A Pesten megindult gyűjtés csak Kazinczy gyermekeinek és unokáinak segélyezése céljából történt; a birtok Kazinczy gyermekeinek a kezében volt, «de annyi különböző adósságokkal ter-

¹ Azon a helyen, ahol Kazinczy dolgozószobája állott, mauzoleumot is építettek, s köréje díszkertet (Évva fogalmazványa szerint).

² Tóth Lőrinc levele, 1869. ápril. 6.

³ Levele Évvához, 1869. ápril. 6.

⁴ 1870. május.

⁵ Évvához írott levél, 1868. aug. 21.

helve, hogy a birtoknak a sírral együtt idegen kezekbe lett jutásától méltán lehetett tartani.» Így határozta el az Akadémia a megvételt és a birtokon levő idegen követelések kifizetését. Gróf Dessewffy Emil a birtokot gazdasági épületekkel, a kertet pedig kertész-lakással szerelteti föl, s ezek az épületek 1862-ben el is készültek. Elhatározták a mauzoleum építését. Ebben az állapotban találta az alapítványügyet Gr. Dessewffy Emil halála.¹ Utána Gr. Andrassy Gyula, majd Gr. Andrassy Aladár képviselte az Akadémiai Bizottságot, s fő intézője volt a mauzoleum építésének. Az építkezésekre Tóth Lőrinc, az Akadémia titkára,² szolgáltatta a pénzt, később a Magyar Földhitelintézet. Erről, valamint a birtok hasznobéri jövedelméről, az elszámolást beküldte időről-időre. A következőkben végül a hasznobérek és a tagosítás körül keletkezett bonyodalmakról beszél.

A végleges válasz bizonyára ezeken a fogalmazványokon alapult, erre nézve azonban nincs semmi adat. Magának a Kazinczy-alapnak további történetéről az Akadémia levéltára ad fölvilágosítást.

HEGEDÜS ZOLTÁN.

¹ 1866.

² Tóth Lőrinc az Akadémia pénztárosa volt.